

Μια αγγελία χίλιες θύμησες...

της Ανθής Πέτσα - Σαββίδου

ΔΗΛΩΣΙΣ

Ὁ ὑποφαινόμενος καθιστῶ γνωστὸν ὅτι ἴδρυσά τελευταίως ἐν Χρυσίδι τῆς Κυθραίας, παρὰ τὴν τοκοθεσίαν Πετονάτσι, καὶ ὑπὸ τὸν μαγευτικὸν πλάτανον Καφενεῖον, τὸ ὅποιον ἐπλούτισα μὲ ὅλα τὰ εἶδη τῆς ἐργασίας αὐτῆς. Προσέλαβον δὲ ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ μου τὸν ἀδελφόν μου κ. Ναράλαμπον Σωτηρίου.

Ἐὰ ἐπιπλά καὶ τὰ σκεύη τὰ ὅποια χρησιμοποιοῦ ἐν τῇ ἐργασίᾳ μου εἶναι ὅλα καινούργη, οἱ προσερχόμενοι δὲ εἰς τὸ Καφενεῖόν μου θὰ τυγχάνωσι πάντοτε προθύμου περιποιήσεως.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΣΩΤΗΡΙΟΥ

ἐκ Χρυσίδας.

Κάθε απόγευμα, την ώρα που η κυθρεώτικη γη ανάσαινε από την κάψα του καλοκαιριάτικου ήλιου ή την ώρα που η βροχή καταθάγιαζε και καθάριζε ο ουρανός από τα σύννεφα του χειμώνα, με βήμα αργό, ρυθμικό, στηριζόμενος στο μπαστούνι που αποτελούσε πλέον μέρος του σώματός του και και στο κεφάλι το απαραίτητο μποέμικο καπέλο, κατευθυνόταν από τη γειτονιά της Χρυσίδας στους καφενέδες στο κέντρο του Σαραγιού. Ο παλαιός ποθεμιστής, ο Πιάγκος του Σωτήρη, ο Ιωάννης Σωτηρίου της πιο πάνω αγγελίας που είδε το φως της δημοσιότητας το 1924!

Μύθος για μας τους μικρούς, που τρέχαμε να τον χαιρετίσουμε, γιατί στο πρόσωπό του χαιρετούσαμε την Ελλάδα ολόκληρη, τους πολεμιστές του 21, τους ήρωες του 12, τους πολεμιστές του 40. Στις εθνικές επετείους της 25ης Μαρτίου και 28ης Οκτωβρίου παρήλαυε περήφανα, φορώντας τα παράσημά του μαζί με τους άηλους «παλαιούς πολεμιστές» στην σημαιοστολισμένη Λευκωσία.

Γεννημένος κάπου μέσα στην τελευταία δεκαετία του 1800 στη Χρυσίδα της Κυθρέας από το Σωτήρη και την Κυριακού, που είχαν άηλα 4 παιδιά. Τον Εφραίμ που πέθανε νέος, την Κατίνα, δασκάλα στο επάγγελμα που έζησε και πέθανε στην Αίγυπτο, το Γιώρκο, μετανάστη στην Αμερική και το Χαράλαμπο, τον οποίο πολλοί από εμάς θα θυμούνται να τριγυρνά με το εποχούμενο ντιπόζιτό του τις γειτονιές της Κυθρέας πουλώντας πετρέλαιο αρχικά και μετέπειτα να έχει μικρό μπακάλικο στη Χρυσίδα, στα σπίτια του Χατζηγιώρκη.

Ο πατέρας του Γιάγκου διατηρούσε καφενείο στο κέντρο της Χρυσίδας, ανάμεσα στα σπίτια του Κωστή Τσιοπάνη (ύστερα Χρυσταήλιους Τοικκά) και του Φασουλή και απέναντι από το σπίτι του Παπα-Αντρέα και της Χρυσής (μετέπειτα Μαρίας και Γιαννή Κυπριανού (Σοβιετικού)).

Χείμαρρος οι θύμψεις με αφορμή τη μικρή αγγελία που δημοσιεύτηκε στην εφημερίδα Πολίτης. Έναυσμα η αγγελία για να προστεθούν στη μνήμη μας άγνωστες σελίδες για τον Γιάγκο των παιδικών μας χρόνων. Μαζί με τον αδελφό του Χαράλαμπο, που πήρε όπως φαίνεται από την αγγελία ως βοηθό του, άνοιξε καφενείο στο Πετονάτζι. Άηλα μικρά συρτάρια ανοίγουν ταυτόχρονα και για τον Χαράλαμπο από το χρονοντούλαο της μνήμης.

Σύντομη παρένθεση για τον Χαράλαμπο και τη γυναίκα του γιατί αξίζει, νομίζω, τον κόπο. Ο Χαράλαμπος ήταν παντρεμένος με την αδελφή της Ολυμπιακούς (της γυναίκας του Κοηόβαττου), τη Μαρτισού. Οι δύο τους αποτελούσαν ένα ιδιόμορφο άτεκνο ζευγάρι, με τον καημένο τον Χαράλαμπο να κάμνει όλη τα χατήρια της Μαρτισούς που πάντα παραπονιότανε για τις αρρώστιες της και αυτός με λώβεια υπομονή να την ... ανέχεται!

Να είναι καλή και οι δύο τους, όπου και αν βρίσκονται... Τον θυμάμαι όταν πηγαίναμε να πάρουμε τις διάφορες λιχουδιές μας, να βάζει την Μαρτισού μέσα στην κοφίνα, και με το καντάρι με το οποίο ζύγιαζε τις ελιές και τα άηλα γεννήματα των συγχωριανών του, να ζυγίζει τη Μαρτισού του η οποία λόγω κακής κατάστασης της υγείας της έπρεπε να προσέχει το τι τρώει και πόσο τρώει!

Όπως εξυπακούεται από την αγγελία του Γιάγκου, ανάμεσα στα επαγγέλματα που μετλήθη όταν επέστρεψε από τον πόλεμο, ήταν και η δημιουργία το 1924 καφενείου στο Πετονάτζι. Το Πετονάτζι, δροσόηλοστο όπως ήταν και μέχρι τις ημέρες μας, αφού σε αυτό βρισκόταν χαραή του Κεφαλήδβρυσου και εκτός από το νερό διέθετε και τον θεόρατο «πλάτανο του πετονατζιού», ήταν ιδανικός τόπος για χαϊλάρωση και δροσιά. Αναφέρει ο Αθα-

νάσης Πέτσας, συγχωριανός του Γιάγκου: Θυμούμαι το καφενείο το Γιάγκου. Βρισκόταν στη σκιά του πηλάτανου του Πετονατζιού, του οποίου ο κορμός χρησίμευε στο να κρεμμάζει ο Γιάγκος τους «τζιοβέδες» του. Πολλές φορές οι Κυθρεώτες και οι Νιοχωρίτες έκαμαν τον περίπατό τους στο καφενείο του Γιάγκου. Λόγω της χαράς και του τρεχάτου νερού, το Πετονάτζι ήταν σημείο συνάντησης των νοικοκυρών από τη Χρυσίδα και το Νιόχωρκο. Το νερό διακλαδώθηκε στην Κυθρέα (φουντάνες) επί δημαρχίας του Μελίδη. Μέχρι τότε, κοριτσόπουλα, μαθητούδια και νοικοκυρές, πήγαιναν με την πρωινή δροσιά ή το απογευματινό αεράκι στο πετονάτζι για να γεμίσουν τις κούζες τους νερό για τα νοικοκυριά τους».

Δεν ξέρω για πόσο καιρό ο Γιάγκος έκανε τον καφετζή στο Πετονάτζι και κατά πόσο αγάπωσε το επάγγελμά του καφετζή. Ξέρω όμως δυο άηλες μεγάλες του αγάπες: την Ελλάδα και την «Ελευθερία». Για τις δυο αυτές αγάπες του έδινε την ψυχή του. Για την Ελλάδα πολέμησε και ρίσκαρε τη ζωή του παίρνοντας μέρος στον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο και μετά το τέλος του στη Μικρασιατική Εκστρατεία και στη μάχη στο Σαγγάρειο Ποταμό, που είχε σαν τραγικό επιστέγασμα την καταστροφή της Σμύρνης.

Ψήγματα μνήμης από ανθρώπους που τον έζησαν, προσπαθούν να συνταιριαστούν για ολοκλήρωση της εικόνας του Κυθρεώτη «παλαιού πολέμιστή».

Ο Μίκης Χρ. Πέτσας, που μικρός υπήρξε «φανατικός οπαδός» του Γιάγκου, καθόταν με τις ώρες και άκουγε τις αφηγήσεις και περιγραφές του για τις μάχες που πήρε μέρος. Θυμάται χαρακτηριστικά την αφήγησή του για την καταστροφή της Σμύρνης που την έζησε στην οπισθοχώρηση και το πώς βρέθηκε σε ελληνικό ή συμμαχικό πλοίο από το οποίο κανονιοβολούσαν στην ξηρά. Την περιπέτειά τους στο Σαγγάρειο ποταμό αφηγήθηκε στο κ. Γεώργιο Κοκή λέγοντας πως είχαν πάρει διαταγή να προχωρήσουν και πως επικρατούσε τόση σύγχυση που μετά από δύσκολη ολονύχτια πορεία κατάφεραν να βρεθούν κάμνοντας κύκλο, στο ίδιο σημείο από το οποίο είχαν ξεκινήσει».

«Όταν άρχισε ο αγώνας της ΕΟΚΑ και υποψιαζόμενος ότι βρισκόμουν και εγώ στις τάξεις της, ο Γιάγκος μου έλεγε κάθε φορά που με συναντούσε «εόκαν μας της και επιήαμεν» κάνοντας λογοπαίγνιο με τις λέξεις, στην προσπάθειά του να μου περάσει το μήνυμα ότι ήξερε για το ρόλο μου...» αναφέρει χαρακτηριστικά ο Πέτρος Στυλιανού.

Η κόρη του Κυριακού ενισχύει την άποψη αναφέροντας πως πολλές νύχτες ο πατέρας της κατά τη διάρκεια του αγώνα της ΕΟΚΑ δεν κοιμόταν στο σπίτι, γιατί βρισκόταν στον «Καππαρόβουνο» προσέχοντας τους αντάρτες και γι αυτή του την πράξη τον «έπιανναν συχνά οι Εγγλέζοι για να τους πει πού βρίσκονται οι αντάρτες». Στο σπίτι τους, θυμάται η Κυριακού, στη Χρυσίδα, εκτός από τα μετάλλια του πολέμιστή πατέρα της, βρισκόταν κρεμασμένο ως λάφυρο πολέμου το καμιτοίκι κάποιου Γερμανού αξιωματικού.

Η Κυριακού χαρακτηρίζει τον πατέρα της «φανατισμένο», «τυφλωμένο από την αγάπη του

για την Ελλάδα», «πάντα παρόντα στα μνημόσυνα των πεσόντων αγωνιστών». Στη διάρκεια του δεύτερου Παγκόσμιου Πολέμου, όταν γινόταν ο έρανος για την Ελλάδα, ο πατέρας κρυφά από την μητέρα της πήρε τις βέρες τους και τις έδωσε στον έρανο για την πατρίδα, μια πράξη που η σύζυγος ποτέ δεν ενέκρινε και γι αυτό συνεχώς του το ανέφερε επικριτικά...».

Και όταν πια χάθηκε η Σμύρνη, ο Γιάγκος επέστρεψε στην Κύπρο και ρίζωσε στο χωριό. Παντρεύτηκε και έκαμε τρία παιδιά. Τον Σωτήρη, την Κυριακού και τη Χρυσούλη. Έφυγε από τη ζωή το 1963.

Σκέφτομαι πως ευτυχώς, δεν πρόλαβε να ζήσει ούτε τα γεγονότα του 1964 ούτε την τούρκικη εισβολή του 1974. Γιατί αν ζούσε, έστω και με πόδια που δεν θα μπορούσαν να στηρίξουν το γέριό του σώμα, έστω και με χέρια που δεν θα μπορούσαν να σηκώσουν όπλο, αυτός θα ζωνόταν τα άρματα...

(Με την αγγελία για το καφενείο του Γιάγκου ως αφορμή, αναδημοσιεύουμε κείμενο σχετικό με την ιστορία του πλάτανου του πετονατζιού, γραμμένο από τον εκπαιδευτικό μ. Γεώργιο Κορέλη που δημοσιεύτηκε πριν από 25 χρόνια, κάτω από τον τίτλο «Λαογραφικά» στο περιοδικό μας, σελ. 90-91 αρ. Τεύχους 14, Απρίλης-Αύγουστος 1983).

Ο Πλάτανος του πετονατζιού

Στο μέσο του δρόμου που συνδέει το Νέο Χωριό και τη Χρυσίδα, κοντά στη διασταύρωση του δρόμου που προχωρεί προς το Τσιφλικούδι και τη Βώνη. Κοντά ολιωσοδιόλου στη Χαλιοδησιά που βρίσκεται στο «Βερκί» του Μύθου του «Πετονατζιού», που τρέχει το νερό του «ποταμού του Παλαιού» στο πετρόκτιστο λιάκκο του μύθου, που είναι ο τελευταίος και ο πιο αδύνατος από τους 32 νερόμυθους που «γυρίζει» το νερό του Κεφαλήδου της Κυθρέας... Εκεί ρίζωσε ένας πλάτανος: «Ο πλάτανος του Πετονατζιού».

Μόνο με τη λέξη «Θεόρατος» μπορούσε να χαρακτηριστεί αυτός ο πλάτανος. Ο πιο πελώριος, ο πιο ψηλός, ο πιο συμμετρικός σε πλάγιους κλώνους, ο πιο πυκνόφυλλος, ο πιο σκιερός, που έριχνε τον ήσκιο του σε μια απέραντη πηλατεία. Ο πιο μεγάλος, και ο πιο όμορφος πλάτανος από όλους τους πηλατάνους που συντηρούσε το νερό της κρυσταλλίνιας πηγής του Κεφαλήδου. Μαζί με την βαλιανιά του Νιοχώρκου αποτελούσε το δίδυμο των αιωνόβιων δέντρων της περιοχής.

Τη πυκνή σκιά αυτού του πλάτανου και τη δροσιά του νερού που ξεχειλούσε από τη χαλιοδησιά του μύθου σχηματίζοντας μικρό καταρράκτη, εκμεταλλεύτηκε ο τετραπέρατος ενοικιαστής του μύθου κος Χαράλαμπος του Σωτήρη - ο επιλεγόμενος «Φούσκος» - κτίζοντας μια «παράγκα» χρησιμοποιώντας τον κορμό του πηλατάνου για την μια πλευρά της! Αυτός ο κος Χαράλαμπος καταγόταν από τη γειτονική Χρυσίδα και είχε σαν προηγούμενο

επάγγελμα την πώληση και διανομή στα σπίτια της Κυθρέας και των περικύρων πετρελίου, που μεταφέρνε με κάρο σε μεγάλη βαρέλεια, τότε που τα σπίτια φωτίζονταν με λάμπες πετρελίου και ρούξ.

Ήταν ένας «γραφικός» τύπος, ανεκδοτολόγος και ευφροσύνης ο κος Χαράλαμπος του Σωτήρη. Γι αυτό και όταν έγινε μυλωνά στο Πετονάτζι, και κατασκεύασε την παράγκα του πλιατάνου για εξοχικό, πηλοί από τα περικόρα πήγαιναν στο καφενείο του (σημ. 1) για να απολαύσουν το καφέ του και τα αναψυκτικά της τότε εποχής, τις γαζόζες, και να παίξουν τη πρέφα τους, το σκαμπίλι και το εξηντάρι τους.

Αυτός ο γεροπλιάτανος βρέθηκε γραμμένος στο γειτονικό κτήμα, που αγόρασαν από τους κληρονόμους το Αρτίν Μπέη Μεληκιάν, ιδιοκτήτες του μεγάλου τσιφλικιού, οι αδελφοί Γιαννώ Αντρεάκκος, που κατοικούσε στο Νέο Χωριό, και Ζαχαρής που κατοικούσε στη Χρυσίδα.

Οι αδελφοί Γιαννώ δεντροφύτεψαν το κτήμα που αγόρασαν με λεμονόδεντρα και άλλα οπωροφόρα. Όταν μπόλιασαν τις κτρομηλιές σε λεμονιές (οξυνιές), πορτοκαλιές, φραπιές, παρατήρησαν πως ο πελώριος πλιάτανος είχε κακή επίδραση στα δέντρα του περβολιού κι εμπόδιζε τη κανονική τους ανάπτυξη.

Πήραν τότε τη τρομερή απόφαση να ... κόψουν το γεροπλιάτανο! Ποιός μπορούσε να τους εμποδίσει αφού ήταν γραμμένος στον τίτλο του χωραφιού τους;

Θα τρίζαν οι ρίζες του στα ανήλιαγα βάθη της γης! Σαν τα καυτά δάκρυα τρέχανε οι χυμοί του στα ανήλιαα κτυπήματα του στεκουριού! Έτσι χάθηκε ο αιωνόβιος και βαθύσκιος πλιάτανος του Πετονατζιού, που αποτελούσε ένα ανεπανάληπτο στολίδι στην περιοχή.

Η κατάθλιψη και το μαράζι οδήγησαν στο τάφο και τον εξαιρετικό και αθησμόντο εκείνο άνθρωπο, το Χαράλαμπο του Σωτήρη που ένοιωθε πως του ξεσκίζανε την καρδιά και δολοφονούσανε τη μόνη του αγάπη!

Σημ. 1: Πρόκειται για το ίδιο καφενείο που αναφέρεται στην αγγελία. Φαίνεται ότι ο μ. Κορέλλης εξέλαβε ότι ιδιοκτήτης ήταν ο Χαράλαμπος που εργαζόταν εκεί όπως μαρτυρεί η αγγελία, ως βοηθός.